

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Haridus- ja Teadusministeeriumi aasta-analüüs 2017, kokkuvõte

Sisukord

Sissejuhatus	1
Peamised sõnumid	2
Kokkuvõtlik ülevaade HTMi arengukavade tulemusaruannetest	3
Haridus	3
Noortevaldkond	8
Teadus	8
Eesti keel ja eesti meel	10
Riigivalitsemine (arhiivindus)	11
Eesti hariduse viis tugevust, kokkuvõtted	12
Head oskused	13
Õpetajate palgakasv	15
Osalus noorsootöös	17
Välisüliõpilased Eesti kõrghariduses	21
Kutse- ja kõrghariduse 2005.–2014. aastal lõpetanute edukus tööturul aastal 2015	23
Kasutatud kirjandus	25

Sissejuhatus

Haridus- ja Teadusministeerium (HTM) avalikustab aasta-analüüsi kolmandat korda ning selle eesmärk on anda ülevaade arengutest, mis on toimumas Eesti hariduse, teaduse, noorte- ja keelepoliitika ning arhiivinduse vallas.

Teadmised ja info toimuva kohta on suur osa teest õigete otsusteni. Otsuseid haridusvaldkonnas ei tee vaid HTM, vaid meie kõik. Iga viies Eesti inimene läheb igal sügisel mingis mõttes kooli – lasteaeda, kooli, ülikooli ning kõigil neil on kõrval ja selja taga pereliikmed, kes kooliminejate otsuseid toetavad. Rohkem kui iga teine meist osaleb igal aastal mingil koolitusel ja saab seeläbi targemaks. Reeglina on selle taga tööandjad, kes on otsustanud, et midagi tuleb tööl teha teisiti ja paremini. Me peame õppimist vajalikuks ja tahame õppida rohkem kui paljudes teistes riikides. Käesolev analüüs näitab, et aina enam noori ka teistest riikidest leiab tee Eesti kõrgkoolidesse. See on olnud neile suur otsustamise koht.

HTM tahab olla toeks õppuritele, huvilistele või ka otsustajatele seeläbi, et teeb aina enam andmeid hariduse, teaduse, noorsootöö ja keeleõppe kohta avalikuks. Viis aastat tagasi loodud haridusandmete veebikeskkonna www.haridussilm.ee uuemad pääsukesed on koolide tulemusnäitajad ning kutse- ja kõrgkoolide lõpetanute edukust tööturul kajastavad hõive- ja palganäitajad. Need andmed aitavad koolidel hinnata, kui tulemuslikud on olnud nende tegevused, aga ka õppijatel ning teistel osapooltel otsustada targemalt ja kaasa rääkida teadmispõhiselt.

Palju arve, tulemusi ja mõtlemiskohti on ka HTMi arengukavade tulemusaruannetes, mis tervikuna on kättesaadav HTMi kodulehel uuringute ja statistika rubriigis¹. Aruannete lühikokkuvõtte leiab siit alt.

Aasta-analüüsil on kaks eesmärki. Lisaks ülevaatliskule tervikpildile Eesti hariduse-, teaduse-, noorte- ja keelepoliitika ning arhiivinduse seisust vaatame osadesse teemadesse süvitsi sisse. Eelmisel aastal analüüsisime Eesti hariduse seitset probleemi², mis on meile praeguseks väga hästi teada. Need olid ja enamik on jätkuvalt teemad, kus me pole endale seatud sihte veel saavutanud.

Sel aastal võtsime fookusesse **Eesti hariduse viis tugevust**. Need analüüsid annavad põhjalikuma ülevaate teemadest, mis HTMi vastutusvaldkondades on viimastel aastatel väga hästi silma paistnud vastates küsimustele: miks see on oluline, mis on meie tänane seis, mis tegurid seda mõjutavad, mida me oleme hästi teinud ning vajadusel ka – mida võiks veel teha. Lisateemana on sel aastal aasta-analüüsile lisatud põhjalikum ülevaade lõpetanute edukusest tööturul.

¹ <https://www.hm.ee/et/tegevused/uuringud-ja-statistika-0>

² Viimase aastaga on probleemist positiivseks uudiseks saanud täiskasvanute osalus elukestvas õppes, kus mitmeaastase paigalseisu järel kasvas 2016. a osalus 3 protsendipunkti võrra. Samas on madala haridustasemega noori on kahe protsendi võrra enam kui lootsime. Õpetajaameti atraktiivsus pole kiirest palgatõusust hoolimata paranenud. Põhikooli järel on vähe noori, kes soovivad jätkata kutsehariduses. Eesti keele oskuse tase venekeelse põhikooli lõpetanutel paraneb tasapisi, kuid pole veel piisav, et täita 2020. aastaks seatud eesmärki (90% B1 tasemel). On väga hea, et poiste mahajäämus lugemisioskuses on vähenenud, kuid nagu näitas PISA 2015, siiski on soolised lõhed hariduses püsivalt tähelepanu vajav teema. Laste ja noorte arvu piirkondlikult ebavõrdne muutumine seab jätkuvalt suure surve alla koolivõrgu.

Peamised sõnumid

2016. aastal sai kinnitust Eesti põhikooli kõrge tase, **Eesti õpilased on maailma tipus**. On samavõrra oluline, et suudame konkurentsivõimelist haridust pakkuda ka hilisematel haridustasemetel. Eesti noorte üldkeskhariduse ja akadeemilise kõrghariduse lõpetanute üldised infotöötlusoskused on maailmas parimate hulgas.

Õpetajate palgakasv on jätkuvalt prioriteet, õpetajate palk on viimase viie aastaga kasvanud ligi 50%, **palgakasv on OECD riikides hulgas kiireim**.

Noorte osalus noorsootöös kasvab. Neid, kes kuskil ei osale, on ca 10%. On väga oluline, et tugeva akadeemilise hariduse omandamise kõrval on meie noortel nii aega, huvi kui võimalusi enda ja oma huvide avastamiseks ja eneseteostuseks.

Loodus-, täppis- ja tehnikateaduse osakaal Eesti kõrghariduses on kasvanud. Selle nimel on kaua tööd tehtud: teaduse populariseerimisest lasteaedades erialastipendiumiteni kõrgkoolides. **Ennekõike paistab silma IKT ja selle kiire kasv**, tehnikateadused vajavad sarnast tähelepanu. Loodusteaduste valdkonnas pole lõpetanute rakendumine nii edukas.

Kui veel 10 aastat tagasi arvasime, et Eesti pole välisüliõpilastele atraktiivne maa, siis tänaseks on olukord muutunud **2016/2017. õppeaasta alguseks õppis Eestis pea neli tuhat välisüliõpilast – enam kui neli korda rohkem kui kümne aasta eest**. Üliõpilaskonnast moodustasid välisüliõpilased 2016/2017. õppeaastal 8,2%, seda on rohkem kui OECD riikides keskmiselt.

Õppimine tasub end ära, iga täiendav haridustase tähendab kõrgema palgaga tööd. See võrdlus kehtib ka katkestajate ja lõpetanute palka võrreldes. Kõigil tasemetel ja magistriõppes teenivad lõpetanud katkestajatega võrreldes haridustasemest sõltuvalt kuni 50% kõrgemat palka.

Kokkuvõtlik ülevaade HTMi arengukavade tulemusaruannetest

Haridus

- 1) **4–7-aastaste (kooliealiste) laste osakaal alushariduses** on viimastel aastatel veidi kasvanud ning oli 2016. aastal 93,6%³. Mitteesalejate kohta pole keskset infot, kas nad käivad hoopis lastehoius, ei ole leidnud lasteaiakohta, on vanemate soovil vanema(te) või vanavanema(te)ga kodus, on kolinud koos vanematega välismaale teavitamata sellest rahvastikuregistrit või on pärit nn riskiperedest, kus vanematel pole jaksu või oskusi lastega tegeleda. 2016. aastal alustasime koostööd kohalike omavalitsustega, et selles selgust saada.
- 2) Eelmise aasta headest haridusuudistest oli kindlasti kõlavaim uudis **Eesti õpilaste Tiptasemel teadmistest ja oskustest PISA maailma 2015 uuringu põhjal**. Loodusteadustes on Eesti õpilased Euroopas esimesel ning maailmas Singapuri ja Jaapani järel kolmandal kohal; matemaatikas oleme Euroopas Šveitsi järel teisel kohal (jagame 1.–2. kohta) ja maailmas üheksandal kohal. Eesti õpilaste funktsionaalne lugemisoskus on Euroopa riikide seas 3. kohal Soome ja Lirimaa järel, maailmas 6. kohal.

Võrreldes kolme varasema PISA uuringuga (2006, 2009 ja 2012) on Eesti õpilaste keskmine sooritus loodusteadustes jäänud praktiliselt samaks, veidi on paranenud matemaatika- ja oluliselt lugemisoskus. Eesti edu on seletatav sellega, et enamik meie õpilasi on omandanud baasoskused ning võrreldes teiste riikidega on väga nõrku õpilasi vähe. Samas on meil madalate oskustega õpilaste hulk eelmise PISA uuringuga võrreldes veidi kasvanud, nagu on kasvanud ka tippsooritajate osakaal (lugemises ja vähemal määral loodusteadustes).

Tiptasemel tulemuste kõrval on vähemalt sama oluline see, et suudame tagada võrdsed võimalused eri taustaga õpilastele: vanemate tausta mõju õpilaste tulemustele on üks väiksemaid maailmas ning suur osa nõrga sotsiaal-majandusliku taustaga peredest pärit õpilastest saavutab häid tulemusi. Koolidevahelised erinevused on väikesed, sh erinevused maa- ja linnakoolide vahel. Ehkki vene õppekeelega koolide tulemuste vahe eesti õppekeelega koolidega on vähenenud, on vene õppekeelega koolide õpilaste keskmine tulemus PISA testis siiski märkimisväärselt madalam. Samas on oluline tuua esile, et ka vene õppekeelega koolide tulemused on maailmamastaabis väga head ja üle OECD riikide keskmise.

- 3) **Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal** on Eestis 11% (Eesti tööjõu-uuringu järgi). Elukestva õppe strateegia siht aastaks 2020 on, et selliseid noori oleks vähem kui 9%. Samas näitavad Eesti Hariduse Infosüsteemi andmed, et ca 20% noortest ei omanda ka seitsme aasta jooksul pärast põhihariduse lõpetamist keskkaridust ning Eesti on ainus OECD riik, kus keskkariduse omandajate osakaal nooremate hulgas langeb.
- 4) **Noorte arvu piirkonniti ebavõrdne kahanemine** paneb suured ootused koolivõrgu reformi jätkumisele. 2016/2017. õppeaastal tegutseb Eestis 535 üldhariduskooli – 351 alg- ja põhikooli ning 168 keskkooli ja gümnaasiumi ning 16 täiskasvanute gümnaasiumi. Põhikooliastmega koole on 454 (sh keskkoolid, kus õpe toimub põhikooliastmes) ja gümnaasiumiastmega koole 168, sh 21 puhast gümnaasiumi (ainult 10.–12. klass), millest omakorda 12 on riigigümnaasiumid. Riigigümnaasiumid töötavad 10 maakonnas, aastaks 2023 on kavandatud rajada kokku 24 riigigümnaasiumi. Väikseid ehk alla 100 õpilasega gümnaasiumiastmeid (10.–12. klass) oli 2016/2017. õppeaasta seisuga 73 ja alla 50 õpilasega 41 (sh reorganiseeritavad). Riigigümnaasiumid on vahend tagamaks tänapäevases keskkonnas valikuvõimalustega üldkeskkariduse kättesaadavus igas maakonnas võrdväärselt suurlinnade gümnaasiumidega.

Viimasel kümnel aastal on üldhariduskoolide arv vähenenud 66 võrra. Peamiselt on langenud gümnaasiumiastmega munitsipaalkoolide arv – kümme aastat tagasi tegutsenud koolidest on alles 2/3. Samal

³ Allikas: Eesti Hariduse Infosüsteem; EUROSTATi 2015. a indikaatori saavutustase – 91,7%.

ajal on gümnaasistide arv vähenenud veelgi enam – keskmiselt 40%, alla selle vaid Tartu- ja Harjumaal, enamikus maakondades aga 50% või enam. 2020. aasta eesmärk on koolivõrku veelgi korrastada nii, et Eestis oleks u 100 gümnaasiumiastmega kooli.

Demograafiline prognoos näitab Eesti rahvastiku vananemist ja noorte osakaalu jätkuvat vähenemist. Pikemas perspektiivis kasvab üldhariduses statsionaarse õppe õpilaste arv prognoosi järgi kuni aastani 2023, tulemas on kõige kiirema kasvu aastad. Aastaks 2030 on üldhariduses hinnanguliselt sama palju õpilasi kui täna. Põhikooli õpilaste arv muutub piirkonniti väga erinevalt - viimasel kümnendil on kasvanud vaid Harjumaal ja Tartumaa õpilaste arv – kasv vastavalt 22% (pea 10 000 õpilast) ja 2%. Kõige enam on põhikooliõpilaste arv viimasel kümnendil vähenenud Hiiu- (39%), Jõgeva- (36%), Võru- (33%) ja Põlvamaal (32%).

Üldhariduskoolid kasutavad enam kui poolt kogu haridustaristust. Kui taristus muudatusi ei tehta, suureneb aastaks 2030 niigi ebamõistlik pinnakasutus vähemalt viiendiku võrra kõigis maakondades, v.a Harju- ja Tartumaal.

- 5) **Põhikoolilõpetajate jagunemine kutse- ja üldkeskhariduse vahel pole viimasel kümnel aastal muutunud.** Aasta 2020 eesmärk on jaotus 35/65, kuid viimasel viiel aastal on kutsehariduse valinud 26–28% ja üldkeskhariduse 72–74% põhikoolilõpetajatest. Riigigümnaasiumide loomine (ka põhikooli ja gümnaasiumi lahutamine nt Tartus) ei ole maakondades mõjutanud põhikoolilõpetajate haridusvalikuid kutseõppe kasuks. Haridus- ja Teadusministeeriumi 2016. aastal avaldatud analüüs⁴ põhikoolijärgsetest valikutest näitas, et kutsekeskhariduses õppijate osakaalu suurendamine üldkeskhariduses õppijate arvel ei ole majanduskasvu eesmärke silmas pidades ja haridussüsteemiväliseid tingimusi arvestades parim lahendus. Lõpetajate käekäigu analüüsid näitavad, et riskirühma kuuluvad eelkõige need noored, kes enne tööturule sisenemist ei ole jõudnud vähemalt keskhariduse tasemeni. Kutsekeskharidus annab tööturule sisenemisel üldkeskhariduse ees väikese sissetulekueelise, kuid edasine töökogemus võrdsustab sissetulekud. Kuna Eestis on üldharidus ajalooliselt olnud populaarne ning meil on liberaalne tööturg, ei ole eesmärk „pehmete“ meetoditega, st näiteks nõustamise ja kutsehariduse maine parandamisega, tõenäoliselt saavutatav.
- 6) **Õppe- ja karjäärinõustamise peamine eesmärk on vähendada madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu ja õpingute katkestamist.** Eelduseks on, et katkestamist vähendavad teadlikud karjääri- ja erialavalikud, samuti vajalike tugimeetmete rakendamine õpiraskustes õpilaste puhul, et nad saaksid võimetekohaselt õppes osaleda. Riik on võtnud sihiks kaasava hariduse, mis ennekõike tähendab hariduslike erivajadustega (HEV) õpilaste võimalikult laialdast kaasamist tavakooli. Tähtis on erivajaduste õigeaegne märkamine ja neile vajaliku toe pakkumine.

Nõustamine toimib kahel tasandil: esmatasandil koolis ning teisel tasandil Rajaleidja keskustes. Süsteem käivitus 2014. aastal. Kui aastal 2015 ehk esimesel täismahus tegutsemise aastal oli raskusi eesmärkide täitmisega, siis 2016. aastal kasvas individuaalseid õppenõustamis- ja karjääriteenuseid saanud laste, õppurite ja noorte arv kaks korda ning jõudis üle 55 000. Väga mahukas ja kavandatud oluliselt suurem on Rajaleidja keskuste töö lastevanemate ja haridustöötajate nõustamisel. Rajaleidja keskused on jõudnud enamiku väikekoolideni: 293 väikekoolist kasutas 2016. aastal Rajaleidja keskuste teenuseid 271, mis ületab ka 2020. aastaks seatud sihttaseme.

Nõustamise valdkonnas on peamiseks takistuseks õppenõustamise spetsialistide, eriti koolis töötavate eripedagoogide ja psühholoogide puudus. **Koolipõhiste tugiteenuste kättesaadavusega on eri allikate hinnangul probleeme 40–60% koolidest.** 2016. aastal koostas Centar HTMi tellimusel HEV õpilaste uuringu⁵. Uuringu järgi olid lapsevanemad praegu pakutavate tugiteenuste valikuga rahul ja leidsid, et koolidel ja õpetajatel on enamasti kõik võimalused õpilaste toetamiseks. Kahjuks ei olnud ühtlaselt kõrge rahulolu

⁴ Loe uuringut siit: https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusmin_pohikoolijargsed_haridusvalikud_30112016.pdf

⁵ Loe uuringut siit: <http://dspace.ut.ee/handle/10062/55400>

teenuste kvaliteediga. Lastevanemate kriitika puudutab HEV tugimeetmete pakkumist ja eriti õpetajate puudulikku tuge tavakooli tavaklassis õppivale HEV õpilasele.

- 7) Kasvanud on **kõrgharidusega 30-34-aastaste osakaal**, mis 2016. aastal oli 45,4% vanuserühmast. Nii Eesti 2020 kui Euroopa 2020 eesmärk on 40%. Lõhe kõrgharitud meeste ja naiste osakaalus on endiselt suur: kui 30-34-aastastest meestest on kõrgharidusega 38,8%, siis naistest 52,4%. Samas on kõrgharitud meeste osakaal selles vanusegrupis viimasel viiel aastal tõusnud – 2011. aastal oli sama näitaja meeste kohta 30,6% ja naiste kohta 50,5%.

Kuigi kõik kõrghariduse lõpetajad ei leia kohe oma haridustasemele sobivat tööd, on PIAAC uuringu andmetel üleharitus kõrgharidusega noorte hulgas Eestis väiksem probleem kui OECD riikides keskmiselt. Ka tööjõu- ja oskuste vajaduse prognoosisüsteemi OSKA seni valminud aruannete põhjal võib öelda, et lisanduv kõrgharidusega tööjõud ei täida tööturu vajadust.

Kuna alates 2010. aastast on u 10% võrra kahanenud nende gümnaasiumilõpetajate osakaal, kes jätkavad õpinguid Eesti kõrgkoolides (2010. aastal jätkas samal aastal Eesti kõrgkoolides õpinguid 62% gümnaasiumilõpetajatest; 2016. aastal aga ainult 52%), võib oletada, et tulevikus hakkab kahanema ka kõrgharitud osakaal.

- 8) **Eesti üliõpilaste lühiajaline õpiränne**, täpsemalt mobiilsusstipendiumide arv kõigi üliõpilaste kohta oli aastatel 2011-2014 stabiilne (3,3-3,6%). 2015. aastal meetodika muutus ning arvestust hakati pidama Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) andmetes kajastatud üliõpilaste tulemuste alusel senise Archimedese poolse mobiilsusstipendiumite põhise arvestuse asemel. Sellest tulenevalt on näitaja oluliselt langenud (2015 – 1,4% ja 2016 – 1,8%).

Viimase viie aastaga on **välisüliõpilaste arv** rohkem kui kahekordistunud (2011/2012 – 1573 välisüliõpilast, 2016/2017 – 3917). Välisüliõpilased moodustavad juba 8,2% kõigist üliõpilastest. Magistri- ja doktoriõppes on välisüliõpilasi 14%. Eelmisel aastal moodustasid välisüliõpilased ka juba 7% kõigist lõpetanutest. Riigikontrolli 2015. aasta ülevaade riigi rändepoliitika valikutest viitab seejuures suurele kasutamata potentsiaalile: kuigi Eestisse õppima asuvate välisüliõpilaste arv on kasvanud, jääb vaid viiendik neist pärast õpingute lõpetamist Eestisse alaliselt tööle. Valdkonniti on seejuures suured erinevused, nt IKT erialade lõpetajatest jääb Eestisse tööle u 50% (IT Akadeemia programmi andmed).

Nii lühiajalist mobiilsust kui ka välisüliõpilaste arvukust aitab loodetavasti tõsta 2016. aastal kehtestatud uus **rahastamismudel**, mille eesmärk on motiveerida kõrgkoole rohkem panustama strateegiliste eesmärkide täitmisel. Mudeli järgi eraldatakse kuni 17% vahenditest kuue tulemusnäitaja saavutamise alusel. Need kuus näitajat on nominaalajaga lõpetajate osakaal kõigist vastuvõetutest; vastutusvaldkonda vastuvõetud üliõpilaste osakaal; lõpetajate edasiõppimine või tööhõive; õppetegevusest saadud eraraha suhe tegevustoetusesse; lühiajalises mobiilsuses osalenud üliõpilaste osakaal ning immatrikuleeritud välisüliõpilaste osakaal.

- 9) **Loodus- ja täppisteaduste, tehnika, tootmise ja ehituse (LTT) erialade lõpetanute osakaal** kõrghariduses on viimastel aastatel olnud 25% lähedal, mis on ka 2020. aastaks seatud eesmärk. 2016. aastal oli LTT lõpetajaid 27,4%⁶. LTT lõpetanute osakaalu kasvatamine on seatud sihiks, arvestades nii vajadust tööjõu asendamise kui ka tootlikkuse kasvu järele.

⁶ Seoses hariduse klassifikatsioonisüsteemi uue versiooni ISCED-F 2013 rakendamisega kasvas veidi LTT valdkonda kuuluvate õppekavade osakaal ja sellega seoses suurenes 2% võrra ka LTT lõpetajate osakaal. Vana ISCEDi järgi oleks 2016. aastal LTT valdkonna lõpetanuid olnud 25%.

LTT valdkonnas oli kõrghariduse lõpetanute (2005–2014) keskmine palk 2015. aastal 1425 eurot, muudes valdkondades keskmiselt 1262 eurot, kuid ka LTT valdkondade sees on enam ja vähem tasuvaid suundi: 2005.–2014. aastal IKT lõpetanute keskmine tasu oli 2015. aastal 1807 eurot, keskkonna suuna lõpetanutel aga vaid veidi üle 1000 euro. IKT lõpetanute arv on viimase aastaga ligikaudu ¼ võrra kasvanud.

LTT lõpetajate osakaalu kõrghariduses on mõjutanud erialastipendiumid, IT Akadeemia programm, sh sektori ettevõtete toetus programmile, LTT ja teaduse populariseerimise meetmed ning kõrghariduse rahvusvahelistumist, mobiilsust ja järelkasvu toetatavad meetmed. On väga positiivne, et viimastel aastatel on kasvanud varane huvi LTT vastu: PISA 2015 uuringu põhjal valiks 25% Eesti 15-aastastest õpilastest 30-aastaselt loodusteadustega seotud elukutse, PISA 2006 uuringus oli selliseid õpilasi 21%. Võrdluses naaberriikide ja OECD keskmisega on Eestis kõige enam neid õpilasi, kes soovivad oma tulevast karjääri siduda IKT valdkonnaga (Eesti 8,1%; OECD keskmine 2,6%).

Eelmisel aastal avaldatud majandusarengu töögrupi järelduste⁷ hulgas oli mh ettepanek seada praeguse 25-protsendise LTT lõpetajate osakaalu asemel eesmärgiks 35%. Nii kõrge sihi saavutamine pole lähiaastatel tõenäoliselt reaalne, kuid loodetavasti jõuame 2020. aastaks 29 protsendini.

- 10) **Õpetajate palk on viimase viie aastaga kasvanud ligi 50%:** kui 2012. aastal oli munitsipaalkoolide õpetajate keskmine brutokuupalk veidi üle 800 euro, siis 2016. aastal oli see 1206 eurot ja moodustas 105% Eesti keskmisest palgast. Õpetajate palgakasv on jätkuvalt riigi strateegiline eesmärk. Sihiks on, et aastaks 2020 on õpetajate keskmine palk võrdne kõrgharidusega töötaja keskmise palgaga või sellest suurem ning moodustab 120% riigi keskmisest palgast. Märkimisväärselt madalam on lasteaedades töötavate õpetajate palk. 2015. aastal oli munitsipaallasteaedade õpetajate keskmine brutokuupalk 753 eurot, mis on 312 eurot vähem kui riigi keskmine.

Sama teemaga seoses on sihiks seatud, et tööjõukulude osakaal valitsussektori hariduskuludest oleks 2020. aastal 60%. Aastal 2015 moodustasid tööjõukulud viimaste aastate kõrgeima taseme – 68,4%. Kasvanud on ka õpetajate tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest (36%-lt aastal 2012 47%-ni aastal 2015).

Hoolimata õpetajate palgatõusust **pole õpetajaamet (veel) väga atraktiivne** ning õpetajakoolitusega seotud näitajad (noorte õpetajate osakaal, sooline jaotus, õpetajakoolitusse astumine) pole paranenud. 2016. aastal TNS EMORi läbiviidud uuringust⁸ ilmnes, gümnasistidest tahaksid kindlasti või pigem töötada tulevikus õpetajana 16%, õpetajatest valiksid ka täna oma elukutseks uuesti õpetajaameti veidi üle poolte (55%).

Õpetajaameti maine ei seostu „mitte niivõrd ameti väärikusega ja panusega ühiskonda kui pigem suure töökoormuse, stressirohke suhtlemisega erinevate huvirühmadega ning madala töötasuga“ (EMOR 2016:39). Vaadates Eesti õpetajate ja õpilaste suhtarvu, on probleemiks tõenäoliselt pigem koormuse ebaühtlane jaotus eri koolides ja piirkondades.

Õpetajaameti madalale atraktiivsusele osutavad ka ülikoolidesse sisseastumise konkursside andmed. Sisseastumise Infosüsteemi (SAIS) 2016. aasta andmete põhjal oli õpetajakoolituse õppekavade konkurss keskmisest konkursist väiksem – kui võrdsustada keskmine konkurss ühega, siis õpetajakoolituse õppekavadel kokku oli konkurss 0,9. Keskmisest kõrgem oli koolieelsete lasteasutuste õpetajakoolituse õppekavade konkurss (1,3 võrrelduna keskmisega), üldhariduse ja kutsehariduse õpetajakoolituse õppekavadel oli see aga 0,7. 2017. aastal on käivituvad uued algatused õpetajaameti väärtustamiseks ja selle atraktiivsuse suurendamiseks.

⁷ <https://valitsus.ee/et/uudised/toogrupp-pakkus-valitsusele-valja-80-tegevust-majanduse-elavdamiseks>

⁸ Loe uuringut siit: <http://dSPACE.ut.ee/handle/10062/51771>

- 11) **Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64aastased) osakaal** oli 2016. aastal alla 28,5% ning on püsinud sarnasel tasemel viimased 3–4 aastat. Tööturul on kõige haavatavamad need, kes on jäänud põhihariduse või sellest madalama haridusega. Selliseid inimesi on 25–40-aastaste eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute hulgas rohkem kui pooled.

Eri- või kutsealase hariduseta inimeste osakaalu vähendamiseks on oluline vähendada formaalhariduses katkestajate arvu ja tõsta täiskasvanute osalust kutse- ja kõrghariduses. Viimaste aastate positiivne trend on täiskasvanute (25+ vanuses) osaluse kiire kasv kutseõppes: 2016. aastal oli neid juba 35% – 8801 õppijat (2010. a 17% – 4767 õppijat). Samuti on vähenenud katkestajate osakaal kutseõppes – 2016. aastal oli see 22% (2011. a 28,5%). Kõrghariduses on täiskasvanute (30+ vanuses) osalus samal ajal arvuliselt veidi langenud (2016 – u 12 300), kuid õppijate arvu kiire languse taustal osakaaluna isegi kasvanud ning moodustas eelmisel aastal 25% kõigist üliõpilastest. Katkestajate osakaal õpingute alguses (22% eelmisel aastal) on kõrghariduses püsinud muutumatuna. Elukestva õppe strateegias on aastaks 2020 sihiks seatud eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute osakaalu vähendamine 25 protsendini, mis on raskesti saavutatav.

- 12) **Täiskasvanute (25–64) osalus elukestvas õppes** tegi eelmisel aastal rõõmustava hüppe ning oli kõigi aegade kõrgeim. Eesti tööjõu-uuringu⁹ küsitlusele eelnenud 4 nädala jooksul õppis tasemeõppes või osales koolitustel 15,7% täiskasvanutest, varem on osalejaid olnud u 12%. Elukestvas õppes osalemise määr on kasvanud eelkõige mitteformaalõppes osalemise arvel. Koolituse tüübi järgi moodustavad tööalased kursused 57,1% kõikidest kursustest (2015 – 51,4%).

Rõõmustav on madala haridustasemega (põhiharidus ja madalam) ja vanemate inimeste järjest aktiivsem osalemine elukestvas õppes. Kui veel 2010. aastal osales elukestvas õppes 1,9% madala haridusega inimestest, siis 2016. aastal oli neid enam kui kaks korda rohkem (4,9%). Vanuserühmades 44–54 ja 55–64 on osalus viimase aastaga pea kahekordistunud.

Täiskasvanute osalusele elukestvas õppes aitasid kindlasti kaasa HTM pakutavad tasuta täienduskoolitused. 2016. aastal omandas tasuta kursustel uusi oskusi 11 947 täiskasvanut, kellest sai tunnistuse 11 237 osalenut (94%). Need koolitused olid suunatud konkreetsetele sihtrühmadele, kelleks olid ilma erialase hariduseta täiskasvanud, ilma keskhariiduseta täiskasvanud ning aegunud oskustega täiskasvanud vanuses 50+. Et koolitused vastaksid tööturu vajadustele, on koolituspakkumise koostamisel lähtutud OSKA raportite järeldustest.

- 13) **Eesti keelt vähemalt tasemel B1 valdavate vene õppekeelega põhikooli lõpetajate osakaal** on võrreldes 2011. aastaga küll paranenud (56% – 2011, 61% – 2016), kuid aastaks 2020 seatud sihi (90%) saavutamine pole senise tempo juures reaalne. Et kajastada paremini kõigi venekeelsete noorte eesti keele oskuse arengut sõltumata sellest, kas nad õpivad eesti või vene õppekeelega koolis või keelekümbluses, jälgime lisaks eeltoodule ka **vene kodukeelega** põhikoolilõpetajate eesti keele oskust – 2016. aastal saavutas neist B1-taseme 69%. Häid tulemusi annab osalus keelekümblusprogrammis (90% saavutab B1-taseme) ja hariduse omandamine eestikeelses keskkonnas (99%). 2016. aasta seisuga õpib keelekümbluses 20% ja eesti õppekeelega koolis 8% kõikidest põhihariduse statsionaarses õppes õppivatest eesti keelest erineva emakeelega õpilastest.

Pärast gümnaasiumide eestikeelsele õppele üleminekut on gümnaasiumilõpetajate eesti keele oskus paranenud. Esimesed gümnaasiumis vähemalt 60% õppes eesti keeles läbinud noored lõpetasid gümnaasiumi 2014. aastal. Kui siis jäi B2-keeletase saavutamata 23% lõpetajatest, siis 2016. aasta lõpetajatest vaid 17 protsendil.

⁹ Uuringuga hinnatakse Eesti tööturu olukorda. Kogutud andmeid kasutatakse majanduse ja tööturu olukorra jälgimiseks ja riiklike poliitikate mõju hindamiseks.

2016/2017. õppeaastal töötab Eesti üldhariduskoolides ligi 15 000 õpetajat, kellest 93% vastab keeleoskusuueetele, kutseõppeasutustes vastab keeleoskusuueetele 2200 õpetajast 94% ning koolieelsetes lasteasutustes 8000 õpetajast 91%. Kõigis koolitüüpides on eesti keele oskuse nõuetele vastavate õpetajate arv ja osakaal kõigist õpetajatest viimastel aastatel vähehaaval kasvanud.

Noortevaldkond

- 1) Noortevaldkonna hetkeolukorra hindamisel tuleb silmas pidada, et viimase viie aastaga on noorte (vanuses 7–26) arv vähenenud u 20 000 inimese võrra ja nende osakaal rahvastikus langenud 23,3%-lt 21,5%-le. Kui 2012. aasta alguses elas Eestis umbes 303 000 noort, siis 2016. aasta alguses oli neid 283 350. Statistikaameti prognoosi järgi jätkub noorte osakaalu vähenemine kogurahvastikust kuni 2022. aastani.
- 2) Noorsootöö tulemused on viimasel viiel aastal olnud positiivsed. Kasvanud on näiteks **noorte osalemine noorsootöös** ehk nende noorte osakaal, kes võtsid osa huviharidusest, huvitegevusest, noortekeskuste tööst vms. Aastal 2010 oli neid 37%, aastal 2016 50% ja 2020. aasta eesmärk on 60%. Kõigist noortest huvikooliõppuritest üle poole õpivad spordi valdkonna õppekavadel, ligi kolmandik muusika ja kunsti valdkonna õppekavadel. Teistes valdkondades on osalus väiksem. Eriti madal on tehnika ja looduse valdkonna õppekavadel osalejate määr – vaid veidi üle 3% kõigist huvikooliõppuritest. 2016. aastal ühe noorsootöö alaosa – **huvitegevuse ja huvihariduse** kaardistamiseks läbi viidud uuring näitas, et huvihariduses ja huvitegevustes osaleb ligikaudu 40% 7–26-aastastest Eesti noortest ning üldhariduskoolis käivate noorte hulgas on osalejaid üle 50%.
- 3) Oluliselt on **paranenud noorsootöö piirkondlik kättesaadavus**, mida mõõdetakse noorte arvuga huvikooli (475 noort) ja noortekeskuse kohta (1077 noort). 2020. aasta sihid on vastavalt 400 ja 1000. Väljakutseks on organiseeritud osalusvõimaluste (noorte volikogud jms) arv. 2015. aastal oli neid 90 (2020. a siht on 200), kuid ka siin on viimasel aastal toimunud positiivne nihe.
- 4) 2015. aastal mõõdeti esmakordselt noorte rahulolu noorsootöoga. Rahulolu kõigi noorsootöö tegevustega keskmiselt on 86% (rahul või väga rahul olijate osakaal), kitsamalt **huviharidusega on rahul 91% (sh väga rahul 64%) noortest**.

Teadus

- 1) Teaduses on mitmeid näitajaid, mis peegeldavad **Eesti teadlaste töö head taset**. 2015. aastal oli märkimisväärne Eesti teadlaste edukus rahvusvaheliste teadusprojektide taotlemisel: Euroopa Liidu (EL) teadus- ja arendustegevuse raamprogrammis Horisont 2020 võideti 1,5 korda enam teadusraha kui ELis keskmiselt elaniku kohta. Teadlaste aktiivsust ja teaduse kõrget taset näitav publitseerimisaktiivsus on suurenenud (2015. a 1493 kõrgetasemelist artiklit miljoni elaniku kohta¹⁰). See lubab loota, et 2020. aastaks seatud eesmärk (1600 artiklit) täidetakse. Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegias (TAI strateegia) on aastateks 2014–2020 on seatud eesmärk jõuda tasemele, kus 11% Eesti kõrgetasemelistest teadusartiklitest kuuluks 10% maailmas enim tsiteeritud teadusartiklite hulka. Viimasel

¹⁰ See arv veel muutub, kuna kõiki artikleid pole veel kinnitatud.

viiel aastal on see olnud 7–8,5% vahel, 2015. aastal 7,3% (Euroopa innovatsiooni tulemustabeli, ingl European Innovation Scoreboard, 2016. a andmed)¹¹.

- 2) **Kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste ekspordi osakaal** on viimasel neljal aastal on olnud üle 14% kogu ekspordist (2015 – 15,4%) ning 2014. aastal ületasime EL keskmist ja endale 2020. aastaks seatud sihti – 15%. Kõrg- ja keskkõrgtehnoloogiliste sektorite hõive osakaal koguhõives on viimase viie aastaga kasvanud 5,7%-lt 7,6%-ni (2015), 2020. aasta eesmärk on 9%. Kaudselt näitab teaduse panust majandusse ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta (% EL keskmisest), mis 2015. aastal oli 72%, ning jääb maha 2020. aastaks seatud sihist (80%).
- 3) Lisaks ülalnimetatule oli 2016. aasta tähenduslik ka **mitmete oluliste otsuste poolest**, mis hakkavad määrama teaduse tulemuslikkust tulevikus. 2016. aasta rahastusotsuste hulgas olid mahukamad institutsionaalne arendusprogramm teadusasutustele ja kõrgkoolidele (ASTRA), millega toetati seitset investeeringuprojekti kogusummas 54,1 miljonit eurot. Lisaks taristule toetatakse ülikoolide ja teadusasutuste õppe- ja teadustöö kvaliteedi arendamist. Sisutegevusteks saab toetust kokku 20 teadusasutust ja ülikooli kogusummas 67,4 miljonit eurot, lisaks teaduse tippkeskuste toetamine ja riikliku tähtsusega teaduse infrastruktuuri investeeringute kava. 2016. aastal lepiti riigi eelarvestraategias kokku ka teaduse põhirahastuse 8 miljoni euro suurune tõus alates 2017. aasta riigieelarvest.
- 4) Alates 2012. aastast on **Eesti teadus- ja arendustegevuste (TA) investeeringute tase** olnud languses: 2,31%-lt SKP-st (2011) on see langenud 1,5%-ni (2015), sh on ettevõtlussektori investeeringud langenud 1,48%-lt 0,72%-le. Aastaks 2020 on seatud eesmärgiks, et erasektori TA kulutuste osakaal moodustaks vähemalt 2/3 ehk 67% TA kogukulutustest. 2015. aastal oli erasektori panus alla poole. Samuti on madal ettevõtlussektori TA tellimus avalikule sektorile, mis moodustab 4,6% avaliku sektori TA mahust. 2020. aasta siht on 7%. Samas oli see viimase viie aasta parim tase. Eesti TA süsteemi eripära on kõrge projektipõhisus ja välismaiste rahastusallikate (tõukefondid ja Horisont 2020) suur osakaal teaduse rahastamises, eriti avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse puhul.
- 5) **Doktorantuuri lõpetajate arv** oli 2016. aastal 239. Tegu on küll viimase viie aasta kõrgeima näitajaga, kuid 2020. aasta siht – 300 lõpetajat aastas – on kaugel. Üheks doktoriõppe tulemuslikkuse tõusu aluseks võib saada viimase viie aastaga hüppeliselt kasvanud välisdoktorantide arv ja osakaal: 2016. aastal olid 14% doktorantidest välismaalased. Tähelepanu tuleb pöörata sellele, kuidas kasutada nende potentsiaali pärast lõpetamist.
- 6) **Eesti koht Euroopa innovatsiooni tulemustabelis** on stabiilne – viimased viis aastat oleme 13.–14. kohal, 2020. aasta eesmärk on 10. koht. Samas liigitati Eesti varasema „innovatsiooni järgijate“ grupi asemel 2015. aastal aste madalamasse, „möödukate innovaatorite“ gruppi.

¹¹ Oluline on lisada, et Euroopa Komisjoni andmed erinevad oluliselt OECD andmetest. OECD andmetel on Eesti vastav näitaja hoopis 13,5%, mis ületab maailma keskmist (10%) ning edestab ka riike nagu Itaalia, Prantsusmaa, Sloveenia, Korea ja Jaapan. Allikas: OECD and SCImago Research Group (CSIC) (2016), Compendium of Bibliometric Science Indicators. OECD, Paris. <http://oe.cd/scientometrics>.

Eesti keel ja eesti meel

- 1) **Emakeeleoskuse** näitajad on stabiilsed või positiivsed, näiteks nii gümnaasiumi kui ka põhikooli eesti keele lõpueksami tulemused on viimase kümne aasta jooksul stabiilselt parenenud. Võrreldes 2006/2007. õppeaastaga oli põhikooli lõpueksami tulemus 8 punkti võrra parem (64 punkti 100-st) ja gümnaasiumi lõpueksami tulemus 7 punkti võrra parem (77 p). Lugemisoskuse paranemist näitasid ka viimase PISA uuringu tulemused, kus Eesti õpilaste tulemused olid 18 punkti võrra paremad kui kuus aastat tagasi ja 3 punkti võrra paremad kui kolm aastat tagasi. Peamiselt on paranenud poiste lugemisoskus.
- 2) **Eesti keele õppes väljaspool Eestit** on viimase viie aastaga kasvanud nii väliskõrgkoolides eesti keelt õppivate üliõpilaste arv (2016/2017. õa – 950) kui ka välismaal eesti keelt õppivate laste arv (3500), samuti välismaal eesti keelt õpetavate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteaedade, mudilasringide ja keelekursuste arv (80). Eesti keele ja kultuuri õpet toetatakse 30 erinevas kõrgkoolis, sh üheksa Eestist saadetud lektoriga.

2015. aastal viidi läbi rahvuskaaslaste programmi mõju-uuring¹², mille keskne järeldus on, et programm ja programmist toetatud tegevused on vajalikud, aitamaks rahvuskaaslastel hoida sidet Eesti ja eesti kultuuriga ning talletamaks väliseesti kultuuripärandit. Välismaal elavate eestlaste jaoks on kõige olulisemad need tegevused, mis võimaldavad inimestel realselt Eestis viibida (õppimine, praktika ettevõtetes, keelelaagrid).

Hinnanguliselt võib öelda, et praegu elab välismaal ligikaudu 150 000–200 000 eestlast. Statistikaameti andmeil kasvas 2015. aastal hüppeliselt sisserändajate, sh Eesti kodakondsusega ja/või Eestis sündinud sisserändajate arv. Rahvuskaaslaste programmi mõju-uuringu raames läbi viidud küsitluse põhjal mõjutab otsust Eestisse tagasi tulla kõige enam perekonna ja sugulaste olemasolu Eestis, eelistus elada Eestis ning soov, et lapsed käiksid Eestis koolis, ning tahe teha Eestis elu paremaks ja arendada Eesti riiki. Lisaks uue elu- ja töökoha leidmisele on lastega perede jaoks väga oluline lasteaia- ja koolikoha leidmine ning laste kiire ja sujuv kohanemine Eesti haridussüsteemis. 2017. aastal tellis HTM tagasipöördujate haridusega seotud probleemide kaardistamiseks uuringu¹³ ja töötab välja kontseptsiooni Eestisse tagasi pöörduvate perede laste õppima asumise toetamiseks.

- 3) Eesti keelt oskavate mitte-eestlaste osakaal on küll kümne aasta jooksul kasvanud, kuid viimastel aastatel jäänud suhteliselt samale tasemele. Eesti tööjõu-uuringu andmetel on neid mitte-eestlasi, kes ei oska eesti keelt, Eestis üle 100 000. **Paranenud on peamiselt kuni 30-aastaste mitte-eestlaste eesti keele oskus.**

Eesti keele oskus on oluline esimese töökoha leidmisel, aga ka hilisema hõive ja palga seisukohalt. Hea või väga hea eesti keele oskusega mitte-eestlaste ja eestlaste hõive ja palgaga seotud näitajad on võrdsed. Parema eesti keele oskusega noored on ühiskondlikult aktiivsemad ning jätkavad tõenäolisemalt õpinguid üld- ja kõrghariduses.

- 4) **Võõrkeele riigieksamil** saavutasid 2015. aastal vähemalt B2-taseme 49% noortest, mis on sama tulemus kui 2014. aastal, kuid 4 punkti võrra madalam kui eelmisel aastal. Võrreldes eri võõrkeelte tulemusi, siis veidi on vähenenud inglise keeles vähemalt B2-keele taseme saavutanute osakaal: 2014 – 49%, 2016 – 43%. Samal ajal on tõusnud nende õpilaste osakaal, kes esitavad inglise keele riigieksami asendusena C-keele taseme sertifikaadi (2014. aastal oli neid 2,4%, 2015. a 4% ning 2016. a 6,4%). Esimese võõrkeele õppimine on Eesti üldhariduskoolides kohustuslik alates kolmandast klassist. Viimase viie aastaga on kasvanud nende laste

¹²Loe uuringut siit: <https://www.ibs.ee/publikatsioonid/rahvuskaaslaste-programmi-moju-uuring/>

¹³Loe uuringut siit: <http://dspace.ut.ee/handle/10062/56616>

osakaal, kes alustavad vähemalt ühe võõrkeele õpinguid esimeses klassis (2011 – 6%, 2016 – 10%) või teises klassis (2011 – 25%, 2016 – 35%).

Eestis õpitakse võõrkeeli rohkem kui enamikus teistes EL riikides. Kui Eurostati andmetel õpiti 2014. aastal Euroopa Liidus põhihariduse (ISCED2) tasemel keskmiselt 1,6 võõrkeelt, siis Eestis keskmiselt 2,0 võõrkeelt õpilase kohta. Gümnaasiumiastmes õppis Eestis 2014. aastal üks õpilane keskmiselt 2,3 võõrkeelt ning meist enam õpiti võõrkeeli vaid Maltal (2,5), Luksemburgis (3,0) ja Soomes (3,0). Eesti koolides (nagu mujalgi Euroopas) on populaarne inglise keel – seda õpib kokku üle kahe korra enam õpilasi kui sellele järgnevat vene keelt (2016/2017. õa). Eestis õppis 2015. aastal inglise keelt 96,5% põhihariduse taseme õpilastest ning 97,4% keskhariduse taseme õpilastest. Viimase kümne aasta jooksul on muude võõrkeelte õppijate arv kasvanud kolmandiku võrra, mis on väga positiivne. Kõige enam on vähenenud saksa keele õppijate osakaal – kui 2005/2006. õppeaastal õppis saksa keelt 16,5% kõigist võõrkeeleõppijatest, siis 2015/2016. õppeaastaks on nende osakaal vähenenud 8,6%-ni.

Riigivalitsemine (arhiivindus)

- 1) Arhiivinduse valdkonnas on **pidevalt kasvanud arhivaalide kättesaadavus veebis** (kättesaadavad on 15,7 miljonit kujutist, 2020. aasta eesmärk on 16,9 miljonit), kahel viimasel aastal on stabiilne olnud arhiivimoodustajate arv (5)¹⁴ ja kasvanud nende arhiivimoodustajate osakaal, kelle põhitegevuse dokumendid on hinnatud (83,5%). Uue arhiivihooone valmimisega laheneb nõuetekohastes hoidlates säilitatavate arhivaalide probleem Rahvusarhiivis (2016 – 79%, 2020. a eesmärk – 75%).
- 2) Rahvusarhiivi olulisem tegevus oli 2016. aastal **arhivaalide ümberpaigutamine Rahvusarhiivi uude peahoonesse Noora**. Noora kasutuselevõtt ja arhivaalide ümberpaigutamine läksid üle ootuste sujuvalt. 2016. aasta märkimisväärsete saavutuste hulka tuleb kindlasti lugeda ka kokkuleppimist järgmise nelja-aastase perioodi arengusihetides ja mitut olulist arhiivipoliitika dokumenti. Rahvusarhiivi kogumispoliitika on nii arhivaalide hindamise kui ka vastuvõtu osas saanud senisest palju selgemad ja konkreetsemad raamid.

¹⁴ Asutuste arv, kes on Rahvusarhiivile üle andnud digitaalarhivaale.

Eesti hariduse viis tugevust, kokkuvõtted

Samavõrra oluline kui mõista probleeme ning leida neile lahendusi, on tähtis ka aru saada, mida oleme hästi teinud ning kuidas hoida või veelgi paremaks muuta meie tugevusi. Seoses väga heade PISA tulemustega oleme viimasel aastal sageli pidanud vastama välisajakirjanike ja paljude teiste huviliste küsimustele, mis on Eesti hariduse tugevuse saladus. Lähtuvalt HTMi eelmisest aasta-analüüsist ning tulemusvaldkondade aruannetest valisime välja viis teemat, millega Eesti haridus paistab rahvusvaheliselt silma ja/või kus meie areng on olnud erakordselt positiivne ning analüüsisime neid täpsemalt.

Eesti hariduse ja noorsootöö viis tugevat aspekti, mis selles analüüsis täpsemalt kajastamist leiavad on:

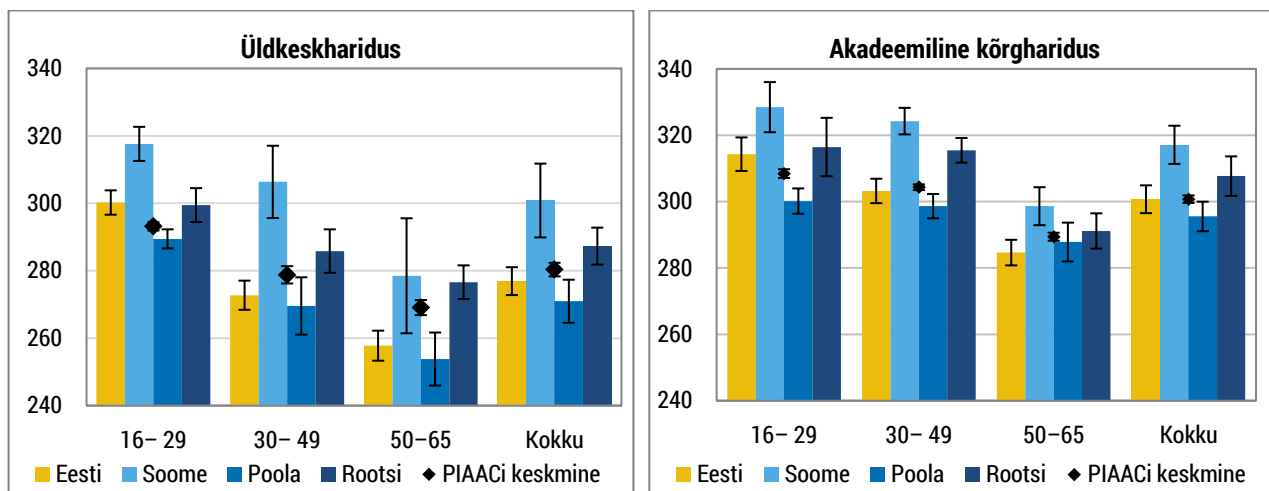
- Head oskused
- Õpetajate palgakasv
- Osalus noorsootöös
- LTT erialadel õppimine Eesti kõrghariduses
- Välisüliõpilased Eesti kõrghariduses

Lisaks viiele tugevusele on käesoleva aasta-analüüsi osa ka kutse- ja kõrghariduse 2005.–2014. aastal lõpetanute edukus tööturul aastal 2015.

Allpool avame kõiki teemasid väga pögusalt. Analüüsid on täismahus kättesaadavad HTMi kodulehel uuringute ja statistika rubriigis.

Head oskused

Peamised kognitiivsed oskused (funktsionaalne lugemisoskus, matemaatiline kirjaoskus) on Eestis (väga) head nii põhihariduse, üldkeskhariduse kui ka akadeemilise kõrghariduse lõpetanud noorte (kuni 30a) hulgas (joonis 1). Kutse- ja rakenduskõrgharidusega noorte kognitiivsed oskused on OECD keskmised. Vanemate eagruppide ja eriti kõrgema haridusega inimeste oskused on aga alla OECD keskmise, eriti kehv on Eesti inimeste probleemilahendusoskus tehnoloogiarikkas keskkonnas.

Joonis 1. Funktsionaalse lugemisoskuse keskmised tulemused eri vanusegruppides üldkesk- ja akadeemilise kõrgharidusega inimeste hulgas Eestis ja lähiriikides ning PIAACi uuringus osalenud 24 riigis keskmiselt
Märkus: akadeemilise kõrghariduse alla kuuluvad bakalaureuse-, magistri- ja doktoriõpe ning nõukogudeaegne spetsialisti diplomiõpe.

Allikas: PIAAC uuringu andmed (Valk ja Silm 2015)

Oskused on olulised nii tööturuedukuse kui ka ühiskonnas osalemise seisukohalt. Mittekognitiivsetel oskustel¹⁵ on isegi universaalsem tähtsus kui kognitiivsetel oskustel, viimaste suurem kasulikkus avaldub just tööturul neil, kes on kõrgema haridusega ja teevad keerukamat tööd. Neil, kes jäävad madalama haridusega, ei pruugi veidi paremast matemaatikateadmisesest niivõrd palju abi olla kui suuremast enesekontrollist või paremast suhtlemisoskusest. Oskuste kujundamisel on kõige olulisemad varajased aastad, sh alus- ja algharidus. Hilisemad teismeeva sekkumised mõjutavad ennekõike mittekognitiivseid oskusi ning nende kaudu hilisemat haridusteed ja tööturuedukust. Nii kognitiivsete kui ka mittekognitiivsete oskuste kujunemist mõjutavad kaasasündinud võimekuse ja isiksuse seadumuste kõrval pere ja kool. Koolil on oluline roll ka mittekognitiivsete oskuste kujunemisel ning paremad mittekognitiivsed oskused ei tule mitte akadeemiliste teadmiste ja oskuste arvelt, vaid hoopis toetavad nende arengut.

Eestis on tehtud mitmeid asju õigesti, et meie noorte ja täiskasvanute oskused poleks mitte üksnes väga head, vaid ka võrdsetl jaotunud. Lühidalt võib meie häid oskusi seletada järgnevate teguritega:

- Eestis väärtustatakse haridust kõrgelt. Laste tulemused on paremad, kui vanemad tunnevad nende õppimise vastu huvi. Üle 90% vanematest teevad seda. Eesti koolijuhid kaasavad vanemaid kooliellu enam kui enamikus teistes riikides ning vanemate suurem kaasamine seostub paremate tulemustega.

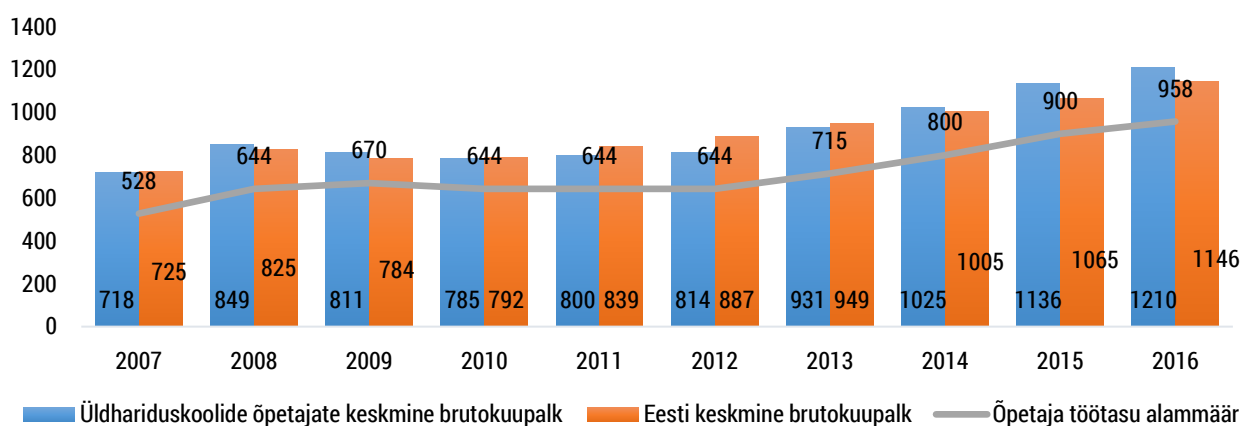
¹⁵ Mittekognitiivseid oskusi saab suuresti seostada isiksuseomadustega, aga nende hulka kuuluvad ka sotsiaalsed ja emotsionaalsed oskused, püsivus ehk järjekindlus, ettevõtlikkus, enesetõhusus, enesekontroll ja enesejuhtimise oskus jm.

- Eesti haridussüsteem toetab võrdsust. Valdav enamik lapsi osaleb suuresti avalikust rahast toetatud alushariduses. Kuigi meil toimuvad koolikatsed üksikutesse koolidesse juba 1. klassis, on laiem jagunemine üld- ja kutsehariduse vahel siin siiski hiline (16a).
- Eesti õpetajad on kõrgelt kvalifitseeritud ning koolid ei erine süstemaatiliselt ses osas, kui palju on kvalifitseeritud õpetajaid.
- Koolid pakuvad täiendavaid huvitegevuse võimalusi. Olümpiaadid ja ainevõistlused toetavad huvi ja oskusi.
- Eesti koolidel on suur vastutus ja otsustusõigus oma tegevuste üle, koolide tulemuslikkust jälgitakse ja tulemusi avalikustatakse.
- Mitte vaid põhiharidus pole Eestis tugev. Tänapäeva Eesti kesk- ja kõrgharidus on OECD riikide hulgas konkurentsivõimelised. Keskhariiduse järel on siiski probleemne, et tugevamate areng pole nii suur kui nõrgematel.
- Vajadus ja huvi elukestva õppe vastu on suur ja osalus õppes kasvab. Eesti täiskasvanud peavad koolitustel osalemist OECD riikide keskmisega võrreldes oluliselt vajalikumaks. Lisaks on inimestel suhteliselt suur soov koolitustel osaleda. Eesti täiskasvanute osalus elukestvas õppes on viimase 20 aastaga kolmekordistunud ja viimasel kümnendil kahekordistunud.

Õpetajate palgakasv

Üldhariduskoolide õpetajate keskmine palk on viimase kümne aasta jooksul ja eriti viimase nelja aasta jooksul märkimisväärselt tõusnud – nii õpetajate keskmine brutokuupalk kui ka töötasu alammäär olid 2016. aastal 49% kõrgemad kui samad näitajad 2012. aastal. 2016. aastal oli riigi ja munitsipaalomandis olevate üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk 1210 eurot, mis oli 64 euro võrra kõrgem kui Eesti keskmine brutokuupalk (joonis 2). Ka rahvusvahelisel tasemel paistab Eesti õpetajate palgatõus silma. Õpetaja palk on enamikus OECD liikmesriikides viimase kümne aasta jooksul tõusnud, aga Eesti näitajad on teistega võrreldes muljet avaldavaimad.

Eestis on riiklikul tasemel püstitatud õpetajate palgatõusu eesmärk, mida on jõudsalt hakatud ka ellu viima – õpetajate palgatase on märkimisväärselt kasvanud. See peaks olema väga selge sõnum eelkõige õpetajatele endile, aga ka ühiskonnale üldisemalt, et õpetajad on tähtsad ning neid väärtustatakse. Et õpetajate palk ka edaspidi tõuseks, on tähtis säilitada senised riiklikud hoovad – õpetajate palga alammäär ja ning palgatoetuse sihtotstarbelisus. Lisaks on oluline tagada, et kogu riiklikult eraldatav õpetajate palgatoetus jõuaks õpetajateni – 2016. aastal oli 59 kohalikust omavalitsusest koolipidajat, kes ei maksnud kogu haridustoetuses sisalduvat õpetajate palgatoetust õpetajatele samal eelarveaastal töötasudena välja. Õpetajate palgakasvu tagamisel on oluline roll ka koolipidajatel, kellel pärast haldusreformi peaks olema suurem võimekus korrastada koolivõrku ning kaasajastada õpetajate töö- ja palgakorralduse aluseid.

Joonis 2. Õpetajate keskmine brutokuupalk¹⁶ võrdluses Eesti keskmise töötasuga 2007–2016

Allikas: HTM ja Statistikaameti arvutused

Õpetajatele hea palga kindlustamine ning seeläbi ka ameti maine ja atraktiivsuse parandamine on oluline, et tänased õpetajad tunneksid, et neid ja nende tööd väärtustatakse. Nagu ilmneb, peavad õpetajaameti mainet madalaimaks just õpetajad ise. Lisaks on ameti hea maine ja atraktiivsus olulised selleks, et kindlustada praegustele õpetajatele piisav järelkasv. 2016/2017. õppeaastal on 11% üldhariduskoolide õpetajatest pensioniealised ning lähiaastail jõuab pensioniikka veel märkimisväärne hulk õpetajaid. Õpetajakoolituse õppekavariühmadesse vastuvõetute ja lõpetajate arv on aga viimasel kümnel aastal vähenenud ning seda protsentuaalselt rohkem kui kõrghariduses keskmiselt. Pärast õpetajakoolituse lõpetamist asuvad koolidesse tööle vähem kui pooled lõpetanutest. Palgatase ei ole kindlasti ainus õpetajaameti mainet ja atraktiivsust kujundav tegur ning see ei tohikski olla peamine karjäärivaliku mõjutaja. Küll aga ei tohiks palgatase saada erialavalikul takistuseks.

Ka õpilaste õpitulemusi mõjutavad kahtlemata paljud väga erinevad tegurid, alustades õpilase perest ja lõpetades riigi hariduspoliitiliste eesmärkidega. Peamine roll õpilaste motiveerimisel, toetamisel ja arendamisel koolis on aga

¹⁶ Riigi ja KOV üldhariduskoolides

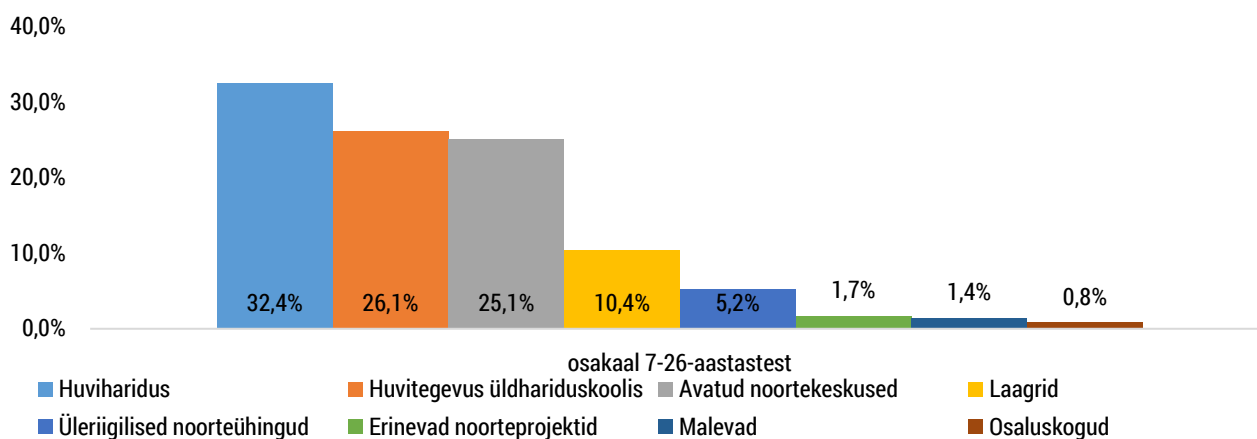
just õpetajatel. See, kuidas õpetajad suudavad õpilasi motiveerida ja arendada, sõltub õpetaja enda motiveeritusest, koolitusest, teadmistest, aga ka isikuomadustest ja paljust muust. Selleks, et õpetajakoolitusse ja seejärel -ametisse oleks võimalik valida parimaid ja sobivaimaid kandidaate, peab õpetajaametil olema hea maine ning see peab olema atraktiivseks karjäärivalikuks paljudele.

Haridus-, aga ka majandusteadlaste uurimustes kirjeldatakse õpetajate palga mõju õpilaste tulemustele peamiselt kahest vaatenurgast – parem palgatase tagab suurema konkurentsi õpetajakoolitusse ja -ametisse ning selle kaudu paraneb õpetajate kvaliteet ning õpetamise kvaliteet on kõrgem riikides, kus õpetajate palgatase on kõrgem kui teistel sarnastel ametitel või sarnaseid teadmisi eeldavatel ametitel. Oluline on siiski märkida, et erinevates uuringutes on tõestatud ka mitmete teiste tegurite mõju õpilaste tulemustele ning analüüsi eesmärk ei ole õpetajate palgataset teistest mõjutavatest teguritest enam esile tõsta. Eesmärk on teadvustada, et ka sellisel esialgu ehk ootamatuna näival teguril on mõju.

Osalus noorsootöös

Noorsootöö on oluline võimalus formaalhariduse kõrval huvisid ja andeid avastada ning neid enda jaoks sobivas vormis arendada. Eesti noortevaldkonna oluliseks prioriteediks on, et võimalikult paljud noored seda võimalust kasutaksid. 2008. aastast mõõdetavas noorsootöös osalemist hindavas indikaatoris sisalduvates noorsootöö tegevustes osales 2016. aastal 50% Eesti 7–26-aastastest noortest – huvihariduses¹⁷ 32%, laagrites 11%, üleriigilistes noorteühingutes 5,2%, malevates 1,4%, osaluskogudes 0,8% (joonis 3).

Lisaks osaleb palju noori tegevustes, mis on kas uue arengukava perioodi jooksul loodud või milles osalemist on sel ajal mõõtna hakatud – neist suurematest hinnanguliselt 25% avatud noortekeskuste erinevates tegevustes ning umbes 26% üldhariduskoolide huviringides (mõlemad on siiski juba pikaajalised tegevused, mille kohta täpsemat statistikat on hakatud koguma viimasel ajal). Kui iga Eesti noor osaleks ainult ühes noorsootöö tegevuses, osaleks Eestis noorsootöös rohkem noori, kui neid Eestis elab. Erinevate küsitluste andmetel ei osale aga üheski noorsootöö tegevuses 5%-20% noortest ning suur osa noori (nooremate hulgas suurem osa, vanemate hulgas väiksem osa) osaleb mitmes tegevuses. Noorsootöös osalevatest noortest väga suur osa (2015 aasta rahulolu-uuringu andmetel 85% noortest) on noorsootöoga rahul.

Joonis 3. Eesti noorte osalemine erinevates noorsootöö tegevustes 2016 aastal

Allikas: EHIS

Kuigi väga suur osa noori osaleb vähemalt ühes noorsootöö tegevuses, on jätkuvalt neid, kel ei ole erinevatel põhjustel võimalik noorsootöös osaleda. Noorsootöö võimaluste kättesaadavuse parandamiseks on viimase aja suuremate ja olulisemate tegevussuundadena rakendunud KOV-tegevussuund, mille raames nõustatakse omavalitsusi ja suunatakse noorsootöö korraldamiseks ja uute võimaluste loomiseks omavahelisele koostööle. 2017 aasta sügisest rakendub huvitegevuse toetuskeem, mis laiemalt täidab sama eesmärki, kuid on suunatud kitsamalt huvihariduse ja -tegevusega seotud kitsaskohtade (eelkõige huvihariduse ja -tegevuse mitmekesisuse ja kättesaadavusega seotud kitsaskohtade) lahendamisele kohalikes omavalitsustes.

Arvestades noorte järjest aktiivsemat tegutsemist digimaailmas, on oluliseks teemaks (sh Eesti Euroopa Liidu eesistumisel noortevaldkonna oluliseks prioriteediks) nutikas noorsootöö – 2016 aasta lõpus koostati nutika noorsootöö kontseptsioon ning selle elluviimiseks koostatud tegevuskavas sisalduvad noortele suunatud tegevused, noorsootöötajate arenguvajadustega seotud tegevused ning noorsootöö kvaliteedi ja noortest digivahendite abil parema teadmise arendamisega seotud tegevused. Noorte konkurentsivõime tõstmiseks ning tööhõivevalmiduse toetamiseks on ESFi toel rakendunud KOV-tegevussuunale lisaks erinevad uued tegevused (kutselaborid, kogukonnapraktika, noorte omaalgatusele suunatud projektikonkurss Nopi Üles, NEET-noorte

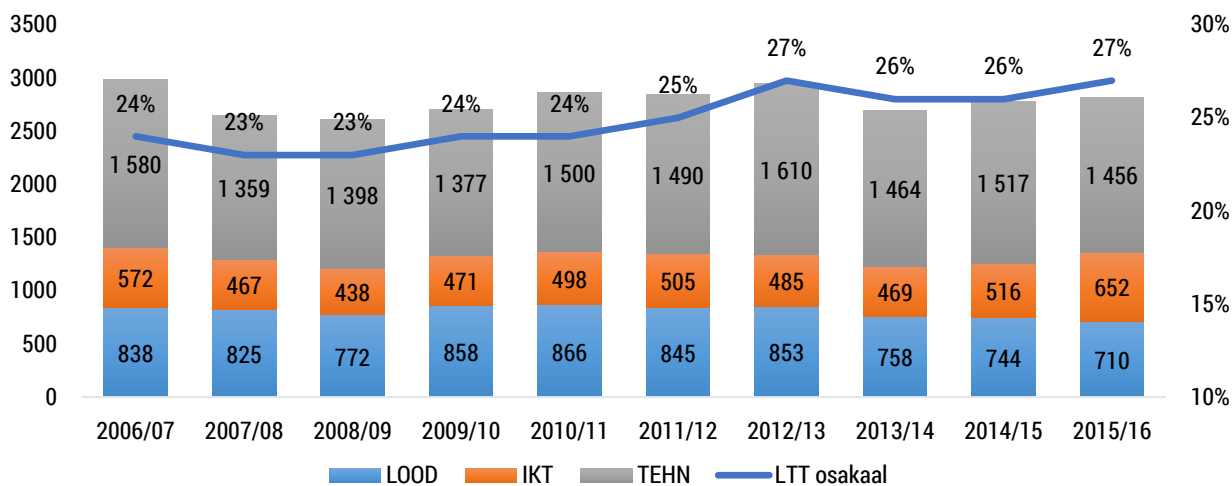
¹⁷ Huviharidust viiakse läbi huvikoolides õppekava alusel.

haridusse või tööellu tagasitoomisele suunatud Noorte Tugila, nende lisaks töösuve programmist KOVide, kus viimasel kolmel aastal pole noortemalevaid korraldatud, toetamine malevate loomiseks).

Noorsootöös osalemise üldine olukord on hea ja tegevuste planeerimisel arvestatakse noorte vajaduste ning huvidega, kuid siiski tuleb jätkuvalt tegeleda sellega, et olukord – noorsootöös osalejate hulk ning nende rahulolu noorsootöoga – püsiks samal tasemel ning et lisaks ka need noored, kel seni ei ole olnud erinevatel põhjustel olnud võimalik noorsootöö tegevustes osaleda, leiaksid selleks soovi korral võimaluse.

LTT¹⁸ erialadel õppimine Eesti kõrghariduses

Loodus-, täppis- ja tehnikateaduste osakaalu kasvatamine on olnud pikalt prioriteediks, kuna just nendel valdkondadel on leitud selge seos majandusarenguga. Ka Eestis on tööturunõudlus suuresti seotud LTT erialadega. Tervikuna on arengud viimasel kümnel aastal olnud positiivsed: kasvanud (või vähem kui mujal vähenenud) on nii sisseastujate, üliõpilaste kui lõpetajate arvud. Kõigi kolme LTT valdkonna lõpetajate osakaal on kasvanud 27%-ni kogu üliõpilaskonnast, ületades juba esialgselt EÕS-is seatud sihteesmärgi (joonis 4).

Joonis 4. LTT valdkondades kõrghariduse lõpetanute arvud ja LTT valdkondade lõpetanute osakaal kõigist lõpetanutest

Allikas: EHIS

Samas on üldise positiivse seisu taga mitmekesine pilt: kolmes LTT alla kuuluvas valdkonnas on arengud olnud erinevad. IKTs on tööturu nõudlus ja pakkumine e üliõpilaste huvi kõige paremini tasakaalus, kuigi ootused lõpetajate arvu osas on kindlasti suuremad. Loodusteaduste puhul paistab pakkumine isegi ületavat nõudlust ja tehnikateadustes kui tulevikus kasvava nõudlusega erialade osas selgelt vastupidi.

Läbimurde on viimasel kümnendil teinud IKT, kus nii vastuvõetute, õppijate kui ka lõpetanute arvud ja osakaalud näitavad kasvutendentsi, seda ka kogu üliõpilaskonna arvukuse vähenemise taustal. IKT-l on selge tellimus tööturul, mis peegeldub kõrges hõives ja palkades, aga ka suhteliselt kõrges katkestamises, väheses õpirändes ja võrreldes teiste LTT valdkondadega pigem väiksemas edasiõppijate osakaalus, mis võiks olla oluliselt suurem. Siiski on positiivne, et iga kolmas IKT lõpetanu õpib mõned aastad pärast lõpetamist edasi magistriõppes, tehes seda enamasti ka samas (IKT) valdkonnas (kuid ei pruugi jõuda siiski lõpetamiseni). IKT erialade hüppelise arenguga on kindlasti seotud ka erinevad toetusmeetmed (stipendiumid, programmid jm), mida tänaseks just IKT valdkonnas kõige rohkem pakutud on.

Loodusteaduste matemaatika ja statistika valdkonda on raske üheselt iseloomustada. Selles on väikese (alla 10% selle valdkonna üliõpilastest) vähemusena matemaatika ja statistika õppesuund, mille õppijad ja lõpetanud on mingis mõttes nagu IKT valdkonna akadeemilisema kallakuga osa: nad õpivad kaks korda sagedamini edasi kui IKT lõpetanud, eriti doktorantuuris, nad saavad kõrget palka, kuid mitte nii kõrget kui IKT erialade lõpetanud (samas on nende hulgas ka kaks korda vähem neid, kes ainult töötavad). Nende hulgas on väga vähe töötuid ja välismaal olijaid. Ülejäanud looduse õppesuunad on aga suur küsimärk. Neis on õppimas 2500 heade oskustega (suhteliselt kõrge konkurss sisseastumisel, head riigieksamitulemused ja lõpetanute oskused, vt ka Valk ja Silm 2015) inimest,

¹⁸ LTT tähistab kolme õppevaldkonda: (1) loodusteadus, matemaatika ja statistika (lühendatult ka LOOD); (2) informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad (IKT) ning (3) tehnika, tootmine ja ehitus (Tehnika, TEHN).

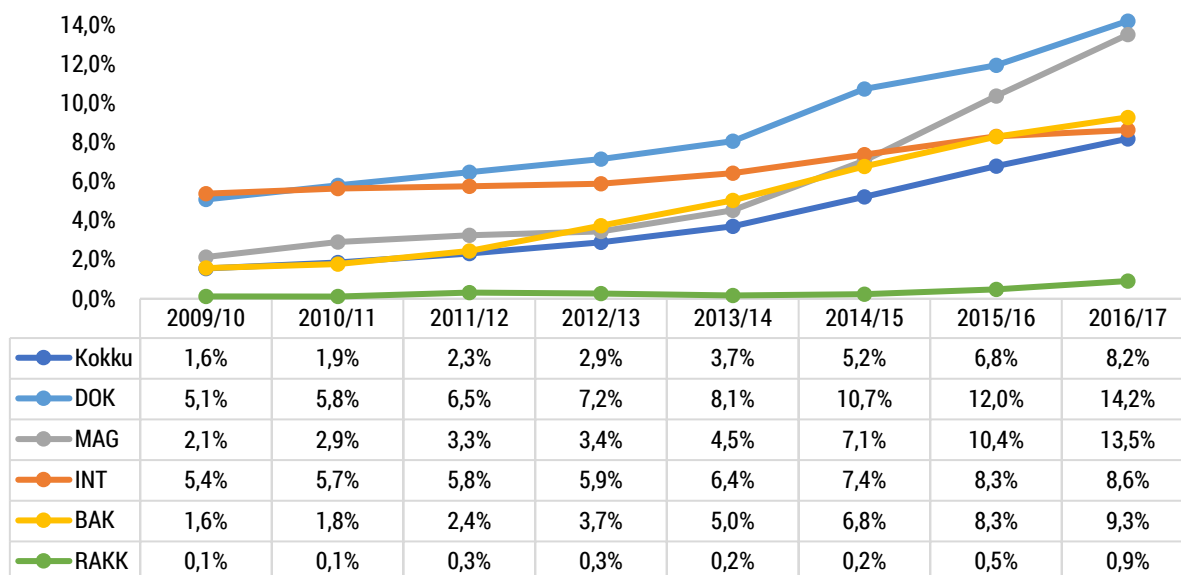
kellest väga suur osa (kaks korda suurem osakaal kui keskmiselt) jätkab õpinguid ka pärast kõrghariduse omandamist, sh rekordiliselt palju doktorantuuris (rohkem kui üheski teises valdkonnas). Samas selget tööturunõudlust, mis väljenduks ka palganumbrites, neis suundades pole: nende lõpetanute palgad on alla kõrghariduse keskmise.

Kui looduse valdkonnas on suur pakkumine ja väike nõudlus, siis tehnika valdkonnas paistab olukord vastupidine. Kahes tehnika valdkonda kuuluvas õppesuunas (tehnikaalad ning arhitektuur ja ehitus) on hõive ja palgad kõrged ning pärast lõpetamist kõrgharidusõpingute jätkamine mitte kuigi levinud. Enamikel erialadel on aga pilt kirju. Vastuvõtt tehnika valdkonnas tervikuna on vähenenud – viimase viie aastaga tervelt kolmandiku võrra, konkurss on alla Eesti keskmise ja lõpetanute üldised infotöötlusoskused on madalad (Valk ja Silm 2015). Erakordselt palju on tehnikavaldkonnas ka katkestajaid, eriti esimesel õppeaastal. Seega tuleks tänast nõudlust arvestades mõelda, kuidas saada loodusteadusi eelistavad üliõpilased rohkem valima tehnikaalasid.

Välisüliõpilased Eesti kõrghariduses

Rahvusvahelistumine on tänapäeval kõrghariduses ja teaduses paratamatult toimuv protsess, mis võib tuua mitmekülgset kasu paljudele osalistele. Välisüliõpilaste osalus Eesti kõrghariduses aitab tõsta meie kõrghariduse kvaliteeti ja rahvusvahelist positsiooni ning rikastab õpikeskkonda. Lisaks on tänu välisüliõpilastele võimalik kompenseerida nii jätkuvat eesti üliõpilaskonna vähenemist kui ka kvalifitseeritud töötajate puudujääki Eesti tööturul.

2007. aastal kinnitatud Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegias nenditi, et ei ajalooline kogemus, geograafiline asend ega ka väikese kõnelejakonnaga õppekeele kasutamine ei aita kaasa Eesti saamisele välisüliõpilaste masse ligitõmbavaks õppekohaks. Ometi on välisüliõpilaskonna arvukust ja osakaalu Eesti kõrghariduses võimalik märgatavalt tõsta, nagu on näidanud ka senine areng. 2016/2017. õppeaasta alguseks õppis Eestis pea neli tuhat välisüliõpilast – enam kui neli korda rohkem kui kümne aasta eest ning pea 2000 võrra rohkem kui seati sihiks Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegias (joonis 5). Üliõpilaskonnast moodustasid välisüliõpilased 2016/2017. õppeaastal 8,2%, mis näitab, et liigutakse tempokalt kõrgharidusprogrammis seatud sihi poole (eesmärk aastaks 2020 – 10%). Magistrantide ja doktorantide puhul on välisüliõpilaste osakaal juba praegu sihi ületanud: 2016/2017. õppeaastal oli magistriastmel välisüliõpilaste osakaal 13,5% ja doktorantuuris 14,2%.

Joonis 5. Välisüliõpilaste osakaal üliõpilaste hulgas õppeastmete kaupa

Allikas: EHIS

Õpingud lõpetanud välisüliõpilaste osakaal kõigist lõpetanutest on samuti kiires tempos kasvanud ning jõudnud 2015/2016. õppeaastal samale tasemele kogu üliõpilaskonna sama näitajaga – lõpetanud välisüliõpilasi oli kõigist lõpetajatest 6,9%, välisüliõpilaste osakaal üliõpilastest aga 6,8%. Katkestamisnäitajad on välisüliõpilaste puhul keskmisest tunduvalt madalamad: novembrist 2015 kuni novembrini 2016 katkestas õpingud 9,9% välisüliõpilastest (keskmine – 16,1%). Samas on murettekitav ka see kümnendik välisüliõpilasi, kes aasta jooksul oma õpingud katkestasid.

Välisüliõpilastele loovad õppetöoks head tingimused rahvusvahelised ühisõppekavad ja võorkeelsed õppekavad. Viimaste seas on eriti ingliskeelsete õppekavade arv viimastel aastatel kasvanud väga kiiresti, nii et 2016/2017. aasta kevadeks oli kõigist õppekavadest inglise keeles juba üle 14% ning magistritasemel küündis ingliskeelsete õppekavade osakaal üle neljandiku. Välisüliõpilasi õpib aga ka mitmekeelsetel (doktoriõppekavad inglise ja eesti keeles) ning ligi 5% 2016/2017. õppeaastal ka eestikeelsetel õppekavadel. Õppekavade teema puudutab mõneti ka õpingute rahastamist (võorkeelsetel õppekavadel õppimise eest on võimalik küsida tasu). Ootuspäraselt õpib

neil õppekohtadel, kus kõrgkoolil on õigus nõuda õppekulude hüvitamist, ligi kaks kolmandikku välisüliõpilastest, samas kui kõigi üliõpilaste puhul keskmiselt on see näitaja ca viiendik.

Erinevalt üliõpilaskonnast üldiselt, valitseb välisüliõpilaskonnas meeste ülekaal (2016/2017. õa 43% naisi). Välisüliõpilaskonna vanuseline jaotus peegeldab nende jaotust õppeastmeti – kuna suhteliselt rohkem on II ja III astme üliõpilasi, on suhteliselt rohkem ka nendele õppeastmetele iseloomuliku vanusegrupi (25–29) esindajaid (2016/2017. õa oli sellest vanusegrupist 30% välisüliõpilastest ning kõigist üliõpilastest kokku 22%). Nõ täiskasvanud õppijaid (30-aastased ja vanemad) on välisüliõpilaskonnas vähem kui üliõpilaste seas kokku (viimastel aastatel 7% välisüliõpilastest; üliõpilaskonnas keskmiselt on see näitaja 2 korda kõrgem).

Päritolult on Eestis traditsiooniliselt kõige rohkem olnud Soomest tulnud välisüliõpilasi. Teisalt kui veel viis aastat tagasi oli Soomest ligi pool Eesti välisüliõpilaskonnast, siis 2016/2017. õppeaastal oli neid 35%. Kasvanud on välisüliõpilaste teiste päritoluriikide arv ja geograafiline ulatus. Kui stabiilselt teisel kohal on Venemaalt pärit välisüliõpilased (2016/2017 7% välisüliõpilastest), siis viimastel aastatel on välistudengite päritolumaadena jõuliselt esile tõusnud Ukraina ja Nigeeria. Need riigid vastavad ka Eesti jaoks prioriteetsetele suundadele. Samas võiks rohkem üliõpilasi olla Aasiast, nt Hiinast ja Indiast, kust on üleilmselt tulnud ja lähiaastatel tulemas järjest enam üliõpilasi.

Välisüliõpilased on kõige sagedamini asunud õppima ärimise, halduse ja õiguse erialasid (näiteks 2016/2017 õppis selles valdkonnas 39,3% välistudengitest). Võrrelduna üliõpilaste üldarvuga ületab välisüliõpilaste osakaal 10% kolmes valdkonnas: põllumajandus, ärimine ja sotsiaalia. Ka IKT valdkonnas jõudis välistudengite osakaal 2016/2017. õppeaastal 9,1 protsendini. IKT erialadel on välisüliõpilaste osakaal eriti kõrge doktorantuuris – ligi kolmandik. Vähe (kogu valdkonna üliõpilastest alla 3%) on välisüliõpilasi püsivalt olnud hariduse, teeninduse ja tervise valdkondades aga üldiselt on viimasel kolmel-neljal aastal kõigis valdkondades välisüliõpilaste osakaal kasvanud.

Pärast õpingute lõpetamist Eestis jääb osa välisüliõpilastest siia tööle (nt 2014. aastal lõpetanutest u viiendik) või edasi õppima (2015/2016 lõpetanutest jätkas 7% aasta jooksul õpinguid Eest kõrgkoolides).

Välisüliõpilaste toomiseks Eesti kõrgkoolidesse on teinud jõupingutusi nii riik kui ka kõrgkoolid. Välja on töötatud kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia ning loodud kõrghariduse rahvusvahelistumise agentuur. Oluline on töö õppekavaarenduse alal – loodud on ühisõppekavu välisüliõpilaste ja palju ingliskeelseid õppekavu. Üheks massiliselt levivaks suunaks õppe rahvusvahelisemaks muutmisel on suurte e-kursuste (nn MOOC-id) loomine.

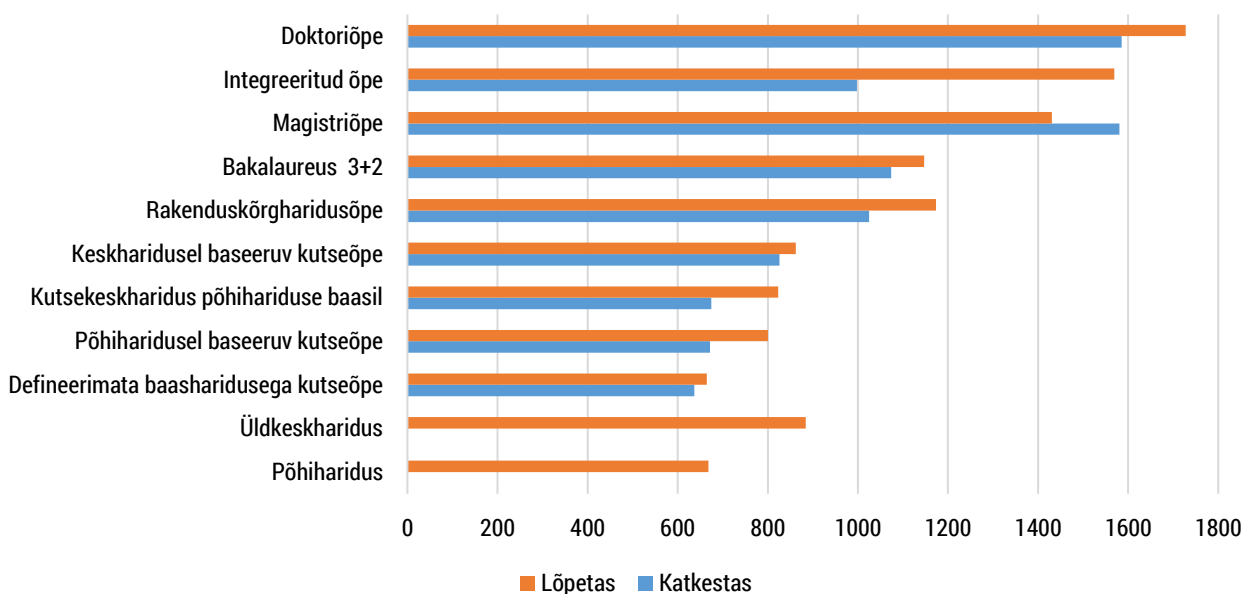
Välisüliõpilaste Eestisse toomiseks tehakse pidevalt turunduskampaaniaid. Välja on valitud sihtriigid ja käivitatud mitmekülgset infot pakkuv portaal *Study in Estonia*. Juba Eestisse tulnud välisüliõpilastele on aga suunatud mitmed stipendiumprogrammid (riiklik välisriikide üliõpilaste, teadlaste ja õppejõudude stipendiumide programm, Dora Pluss). Ülikoolid tegelevad tugiteenuste pakkumise ja infojagamisega (nt *Student Ambassadors* Tartu Ülikoolis), kuid ometi on just tugiteenused ja mitmekülgse info jagamine aspektid, millega välisüliõpilased pole täiesti rahule jäänud. Oluline valdkond, mille arendamist tuleks jätkata, on ka praktikakohtade pakkumine ja õppetöö tihedam sidumine praktikaga laiemalt.

Kokkuvõtvalt võib korrata juba 2011. aastal kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia vahehindamise aruandes esitatud järeldust, et hoolimata keerukatest eeldustest on „suudetud Eestis astuda märkimisväärseid samme Eesti kõrghariduse rahvusvaheliseks muutmiseks“ (Tamtik jt 2011: 54).

Kutse- ja kõrghariduse 2005.–2014. aastal lõpetanute edukus tööturul aastal 2015

Tehnoloogia ja ühiskonna arenedes muutuvad nii erialane haridus kui ka oskused üha olulisemaks. Muutuva tööturu tingimustes, kus senised ametikohad kaovad ja tekivad täiesti uued, on konkurentsivõimelisemad inimesed, kes on valmis end järjepidevalt täiendama. Elukestva õppe valmiduse kujundamisel täidavad olulist rolli varasem haridustee ja selle kvaliteet – just seal arenevad tulevased oskused ja õppimisharjumused. Teisisõnu mõjutavad saadud haridus, kogemused ja oskused kumulatiivselt edasist haridusteed ja karjääri (näiteks osalevad madalama haridustasemega inimesed vähem elukestvas õppes ja seeläbi seavad piiranguid oma tööalastele väljavaadetele).

Ehkki me seda käesoleva analüüsiga otseselt mõõta ei saa, viitavad tulemused, et õppimine on kasulik igas mõttes – nii üldise rakendatuse kui ka sissetuleku seisukohast. Samuti on selge, et haridus on üks olulisimaid tegureid, mis kujundab inimeste majanduslikku heaolu – mida kõrgem on haridustase, seda paremad on ka väljavaated tööturul. Käesoleva analüüsi tulemused osutavad, et kutseharidusega inimeste palk jääb kõrgharidusega inimeste omale alla üsnagi olulisel määral (kõrghariduse omandanute palk on kutseharidusega inimeste palgast keskmiselt poole võrra suurem, vt joonis 6). Ühelt poolt võibki tegemist olla asjaoluga, et kõrgharidusega inimesed teevad keerukamat tööd ja saavad selle eest rohkem palka või töötavad tulusamatel-innovaatilisematel tegevusaladel.

Joonis 6. Vahemikus 2005–2014 kutse- ja kõrgharidusõpingud katkestanute ja lõpetanute palgad aastal 2015

Siiski tuleb arvesse võtta ka seda, et analüüsis „Edukus tööturul“ võetakse arvesse vaid inimese ametlikku palka, mille kohta saadakse andmed Maksu- ja Tolliametist. Seega kõik see, mis teenitakse mitteametlikult (ümbrikupalk), analüüsis ei kajastu. Konjunktuuriinstituudi andmed osutavad, et just madalama haridusega inimesed on need, kes sagedamini ümbrikupalka saavad. Samuti võib ümbrikupalga saajate seas olla rohkem teeninduse valdkonnas töötavaid inimesi (iluteenindajad, juuksurid, autoremonditöökojad jne). Ka ei võeta keskmise kuise sissetuleku arvutamisel arvesse FIE-na teenitud tulu või dividende. See seab küll mõningaid piiranguid tulemuste tõlgendamisele, ent haridustasemest, õppesuunast ja soost sõltuvad sissetulekulõhed eksisteerivad ka olemasolevale metoodikale toetudes. Inimesed võivad teha samaväärset tööd, olla täpselt sama tööstaži ja sarnase (erialase) taustaga, ent nende sissetulekud võivad erineda mitmeid kordi.

Peamised järeldused, mida analüüsi põhjal võib teha, on järgmised:

- Enamik erialase haridusega inimesi on tööga hõivatud. Mida kõrgem on haridus, seda suurem on hõivemäär.
- Kutse- ja kõrghariduse lõpetanute tööhõivet mõjutab soo, vanuse ja nominaalajaga lõpetamise kõrval õppesuund. Kõrgharidusega lõpetanutest on suurema tõenäosusega tööga hõivatud IKT, tehnikaalade, füüsikaliste loodusteaduste, matemaatika ja statistika ning hariduse suuna lõpetajad. Kutsehariduses on teistest veidi väiksem šanss tööd saada ehituse ja arhitektuuri ning humanitaaria õppesuuna lõpetanuil.
- Haridustaseme ja palga vahel on lineaarne seos: iga järgnev haridustase suurendab keskmist sissetulekut. Samamoodi teeb seda iga tööturul oldud aasta.
- Perioodil 2011–2015 kasvas kutse- ja kõrghariduse lõpetanute palk keskmiselt kolmandiku võrra. Suurem on palgakasv olnud kutsehariduses tervise, tootmise ja töötlemise ning turvateenuste suuna lõpetanuil ning kõrghariduses põllumajanduse, matemaatika ja statistika ning veterinaaria suuna lõpetanuil.
- Keskmist palka mõjutavad nii inimese sugu, vanus kui ka õpitud eriala (õppesuund). Sissetulekulõhed ulatuvad olenevalt õppesuunast nii kutse- kui ka kõrghariduses kuni 600 euroni.
- Kõrgeimat sissetulekut teenivad nii kutse- kui ka kõrghariduse IKT suuna lõpetanud, väikseim on sissetulek humanitaaralade lõpetanutel.
- Soolised lõhed sissetulekutes on kasvanud ning ei sõltu kuigi palju haridustasemest: kutsehariduses on meeste ja naiste sissetulekute vahe 42%, kõrghariduses 32%.
- Lõpetamine on kasulikum kui õpingute katkestamine. Erandiks on magistriõpe, kus katkestanu palk on lõpetanu omast mõnevõrra suurem. Selle põhjuseid võib olla mitmeid, nt tulevad magistriõppesse töötavad inimesed, kes soovivad omandada konkreetseid teadmisi või oskusi ning kel polegi huvi kraadi omandada. Ka võib-olla, et katkestavad enam need, kes juba enne õpinguid töötavad suurema koormusega ja/või erialasel tööl ning seega on nende palk kõrgem juba enne katkestamist.

Kasutatud kirjandus

EHIS – Eesti Hariduse Infosüsteem, <http://www.ehis.ee/>

TNS EMOR (2016). Õpetajaameti kuvand ja atraktiivsus 2016. Uringuaruanne. <http://hdl.handle.net/10062/51771>

OECD and SCImago Research Group (CSIC) (2016). Compendium of Bibliometric Science Indicators. OECD, Paris. <http://oe.cd/scientometrics>

Tamtik, M., Kirss, L., Beerkens, M. ja Kaarna, R. (2011). Kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia vahehindamine. <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2011-Korghariduse-rahvusvahelistumine.pdf>

Valk, A. ja Silm, G. (2015). Haridus ja oskused: PIAAC uuringu temaatiline aruanne nr 6. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.